

8. Народное образование в СССР, Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917-1973 гг. Составители: А.А.Абакумов, Н.П.Кузин, Ф.И.Пузырев, Л.Ф.Литвинов. М., "Педагогика", 1974. – 560 с.
9. Пастернак С. З історії освітнього руху на Україні за часи революції (1917-1920 рр.). К.: Рад. шк., 1996. – 246 с.
10. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт. – К. : Рад. шк., 1988. – 364 с.
11. Ротар Н.Ю. Діяльність Подільського губернського комісару з народної освіти (1917-1919 рр.)// Духовні витоки Поділля: творчі історії краю. – Хмельницький: Вид-во Поділля, 1994. – 408 с.
12. Сесак І.В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах, Ч.ІІ. Середні навчальні заклади Поділля у другій половині ХІХ – на початку ХХст. – Кам'янець-Подільський : Абетка. – 1999. – 184 с.
13. Худоминський П.В. Развитие системы повышения квалификации педагогических кадров советской общеобразовательной школы (1917-1981 гг.). – М. : Педагогика, 1986. – 428 с.
14. Школоведение / Под ред. А.Н.Волковского, М.П.Малышева. – М. : Учпедгиз, 1955. – 518 с.

Retrospective analysis of formation and development of methodical activity among teachers of primary school has been made in the article. Peculiarities of its development in conditions of social-political formations have been revealed. Special attention is paid to baseline condition of the problem mentioned above.

Key words: *methodical activity; approaches of methodical activity; development; formation; teachers of primary school.*

УДК [376 : 378. 046.4] (477)

Гладуш В. А.

ЗАОЧНЕ Й ОЧНО-ЗАОЧНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ДЕФЕКТОЛОГІВ В УКРАЇНІ В ПОВОЄННІ РОКИ

Розглянуто заочну й очно-заочну форму післядипломної освіти дефектологів в Україні в повоєнні роки. Автор приходить до висновку, що ці форми навчання позитивно вплинули на вирішення кадрових проблем спеціальних шкіл.

Ключові слова: *заочна й очно-заочна форми навчання, післядипломна освіта, дефектологи.*

Постійно діючою ланкою в національній системі безперервної освіти є післядипломна освіта, яка забезпечує фахове удосконалення громадян, поглиблення, розширення і оновлення професійних знань, умінь і навичок. Для глибокого розуміння і правильного розв'язання багатьох сучасних проблем перепідготовки, підвищення кваліфікації дефектологічних кадрів великого значення набуває вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду, набутого за весь період розвитку нашого суспільства, народної освіти і вищої педагогічної школи зокрема. Історичний підхід дає змогу глибше розуміти закономірності поступу того чи іншого явища, його стану і напрямів подальшого вдосконалення.

Процеси становлення й розвитку післядипломної освіти педагогічних кадрів розглядали багато вчених, серед яких Т.І. Вакуленко, В.А. Гаманюк, О.Л. Капченко, С.В. Крисюк, О.Б. Проценко, С.І. Синенко, Л.Є. Сігаєва та ін. Однак усі ці дослідження
© Гладуш В. А., 2011

стосуються загальних питань професійного навчання. Специфіка розвитку теорії і практики післядипломної освіти дефектологів залишається поза увагою вчених. Тому проблема підвищення фахової кваліфікації та формування системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів іще не стала предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Мета дослідження полягає у висвітленні заочного й очно-заочного навчання як нових форм післядипломної освіти дефектологів у 1940-х рр.

За роки фашистської окупації система освіти України зазнала значних матеріальних і моральних збитків. Десятки тисяч шкільних приміщень було зруйновано, знищено матеріально-технічну базу шкіл-інтернатів та навчально-методичні прилади, розграбовано шкільне майно. М.Д. Ярмаченко зазначав, що „лише в Україні було знищено 8104 шкільних приміщень і частково зруйновано 10 052. Системі Міністерства освіти УРСР було завдано збитків майже на 6 млрд крб” [7, с. 322].

В міру звільнення українських земель від німецько-фашистських окупантів з метою відбудови освітньо-виховної системи уряди СРСР, в УРСР вживали рішучих заходів щодо поновлення роботи масових і спеціальних шкіл, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Цьому сприяли постанова Ради народних комісарів СРСР (далі РНК) і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 р. „Про невідкладні заходи щодо відбудови господарства в районах, звільнених від німецької окупації” та постанова уряду УРСР і ЦК КП(б)У від 27 лютого 1943 р. „Про поновлення роботи шкіл у районах Української РСР, звільнених від німецької окупації”. Особливо гострою була проблема виховання, обліку та охоплення загальним обов’язковим навчанням дітей шкільного віку. З метою прискорення вирішення цього завдання на звільнених від окупації територіях НКО УРСР розробив інструкцію „Про організацію обліку дітей і підлітків віком від 8 до 15 років і про порядок контролю за виконанням закону про загальне обов’язкове навчання”, яка була затверджена РНК УРСР 31 грудня 1943 р. У ній зазначалося, що для здійснення загального обов’язкового навчання дітей і підлітків (семирічного в містах і робочих селищах та початкового в сільській місцевості) міські, районні виконкоми, селищні і сільські ради депутатів трудящих щорічно мають проводити облік дітей і підлітків від 7 до 15 років, ураховуючи сліпих, глухих і розумово відсталих. Відповідальність за своєчасне виявлення, облік і відвідування учнями навчальних занять покладалася на відповідні органи влади та батьків дітей.

Спеціальним розпорядженням від 11 серпня 1944 р. РНК СРСР зобов’язала Раднаркоми і наркомати освіти союзних республік поновити роботу спеціальних шкіл для всіх категорій дітей (сліпих, глухонімих і розумово відсталих) та до 1944/45 навчального року довести мережу спеціальних шкіл до рівня довоєнного періоду, забезпечивши в подальшому повне охоплення навчанням дітей віком до 7 років. На виконання цього розпорядження РНК України видала постанову № 831 „Про заходи по охопленню загальним обов’язковим навчанням глухонімих, сліпих і розумово відсталих дітей”, в якій зазначалося, що з метою охоплення загальним обов’язковим навчанням аномальних дітей зобов’язати виконавчі комітети обласних і міських Рад депутатів трудящих „б) до 1 вересня 1944 р. відновити роботу спеціальних шкіл-інтернатів з тим, щоб забезпечити в 1944/45 навчальному році охоплення загальним обов’язковим навчанням усіх глухонімих, сліпих, розумово відсталих, слабозорих дітей і дітей з дефектами мови; в) повернути спеціальним школам-інтернатам їхні приміщення, зайняті іншими установами, або забезпечити зазначені школи рівноцінними приміщеннями” [6, с. 23].

Попри всі труднощі в Україні налагоджувалося мирне життя. Як зазначають Віт.І. Бондар, В.В. Золотоверх, „розв’язувалося безліч питань, викликаних ускладненням умов навчально-виховної роботи, невідповідністю потребам шкільних приміщень, навчальних програм, підручників, приладдя, перевантаженням учителів. У результаті комплексу заходів, вжитих державою та органами народної освіти, на кінець війни кількість спеціальних шкіл і дітей в них не тільки досягла довоєнного рівня, а й збільшилася” [1, с. 216]. Важливою у цьому аспекті стала постанова РНК УРСР і ЦК КП(б) України „Про підготовку початкових, семирічних і середніх шкіл до нового 1945/46 навчального року”. Цим документом НКО РСР і виконавчі комітети обласних рад депутатів трудящих зобов’язувалися збільшити мережу шкіл-інтернатів для глухих, сліпих і розумово відсталих на 100 одиниць з контингентом 9 тис. учнів.

Важливим кроком у розвитку системи освіти була VIII сесія Верховної Ради УРСР (серпень 1946 р.), яка відповідно до закону Верховної Ради СРСР про відбудову і розвиток народного господарства в країні прийняла „Закон про п’ятирічний план відбудови народного господарства УРСР на 1946–1950 рр.”, що визначав умови переходу шкіл до семирічного навчання всіх дітей.

Архівні джерела свідчать, що вже в 1947/48 навчальному році мережа спеціальних шкіл була така: для глухих дітей – 45, для розумово відсталих дітей – 20, для сліпих дітей – 13, з контингентом дітей відповідно 4212, 1831, 764 [5, спр. 424, арк. 1]. Найбільше було глухих дітей. Основною причиною такої ситуації було запалення мозку (менінгіти, менінгоенцефаліти тощо), що становило в різних школах від 55 % до 75 %. Нерідко причиною глухоти виявлялися бомбардування, різні травми, а також інфекційні захворювання, що були прямим наслідком війни. У спеціальних закладах працювало відповідно 426, 192, 103 учителів та вихователів. Найбільшу кількість шкіл для глухих дітей було відкрито у Вінницькій, Полтавській, Сталінській областях – по 4, Київській, Чернігівській, Кам’янець-Подільській, Ворошиловградській областях – по 3, для розумово відсталих дітей у Сталінській області – 3 [5, спр. 424, арк. 3]. Поступове розширення спеціальних шкіл відбувалося і в наступні роки, але в основному за рахунок укрупнення шкіл. Якщо в передвоєнні роки типовими закладами для глухих дітей були школи на 80–100 учнів, то тепер такі заклади вважалися „карликовими”. Цим і пояснюється те, що в перші післявоєнні роки не було кількісного зростання шкіл для глухих дітей, однак кількість дітей, що охоплювалася спеціальним навчанням, з кожним роком зростала. Так, у 1948/49 навчальному році в 48 школах для глухих дітей, одній школі для туговухих і одному дитбудинку для глухих в УРСР виховувалося 5232 особи, що складало 170 % порівняно з 1945/46 навчальним роком [7, с. 331]. Та, незважаючи на те, що за роки першої п’ятирічки мережа спеціальних закладів не тільки досягла рівня довоєнного періоду, а зросла майже вдвічі, ця мережа шкіл-інтернатів не задовольняла наявних в Україні потреб і не сприяла здійсненню загальноосвітнього семирічного навчання всіх глухих, сліпих і розумово відсталих учнів.

Першочерговим завданням в Україні в післявоєнний період було забезпечення спеціальних шкіл дефектологічними кадрами, підвищення їхнього ідейно-політичного рівня, педагогічної кваліфікації. Із 721 педагогічного працівника шкіл-інтернатів дефектологічну освіту мали лише одиниці вчителів та вихователів. Уже постановою РНК УРСР № 831 від 21 серпня 1944 р. наголошувалося: „Дозволити Народному комісаріату освіти УРСР а) для підготовки викладачів 5–7 класів спеціальних шкіл відновити з 1 вересня 1944 р. при Київському учительському інституті дефектологічний факультет з набором студентів на 1 курс у кількості 60 осіб; б) для підготовки вчителів молодших класів спеціальних шкіл відновити з 1 вересня 1944 р. при Київській педагогічній школі дефектологічний відділ з

набором на 1 курс у кількості 60 осіб і на 3 курс – 150 осіб із середньою освітою; в) відновити з 1 вересня 1944 р. заочні дефектологічні відділи при Київському учительському інституті та при Київській педагогічній школі; г) організувати під час літніх канікул при науково-дослідному інституті дефектології Наркомосвіти УРСР місячні курси перепідготовки вчителів спеціальних шкіл на 120 осіб” [6, с. 23–24].

З урядової постанови бачимо, що важливою формою післядипломної освіти працівників спеціальних шкіл стає заочне навчання. Заочне навчання передбачало одержання освіти без відриву від виробництва. Ця форма післядипломної освіти набула розвитку ще у передвоєнні роки. З метою вдосконалення системи заочної підготовки у 1932 р. створено Всеукраїнський інститут підвищення кваліфікації педагогів (далі ВІПКП), в обов’язки якого входило надавати допомогу вчителям в отриманні педагогічної освіти, підвищувати їхню ділову кваліфікацію, готувати нові вчительські кадри. У педагогічних закладах створювалися спеціальні сектори заочного навчання, основне призначення яких полягало в практичному втіленні заходів ВІПКП. Для педагогічних ВНЗ справа заочного навчання стала складовою роботи кафедр і факультетів [3, с. 14].

Постановою Ради Народних Комісарів УРСР (1944 р.) „Про поновлення в системі Наркомосвіти УРСР заочної педагогічної освіти та про заходи по зміцненню її” затверджується мережа заочних відділів при університетах, педагогічних та учительських інститутах і педагогічних школах із контингентом прийому до педагогічних вишів 10 тис. осіб, педагогічних шкіл – 5 тис. осіб. [4, с. 111]. Наприклад, лише на п’яти факультетах Київського педінституту навчалось 1862 студента-заочника. Усього у 20 педагогічних і 17 вчительських інститутах і відділеннях заочно здобули освіту 20 567 студентів – значно більше, ніж на стаціонарі. Плани прийому постійно збільшувалися. У 1946 р. контингент студентів-заочників становив 47 800 осіб [13, арк. 53].

Питання удосконалення системи підготовки вчительських кадрів, їхньої післядипломної освіти розглядалися на республіканській нараді завідувачів кафедр педагогіки, психології і окремих методик (травень 1948 р.). Міністр освіти України П.Г. Тичина, заступник міністра О.М. Русько, професор Г.С. Костюк проаналізували мережу педагогічних вишів, наголосивши на потребі збагачення форм і методів практичної озброєності майбутніх учителів. Завдяки їхнім порадам і рекомендаціям педагогічні заклади почали більше уваги приділяти поліпшенню умов практичної діяльності студентів у школах. Студенти зобов’язувалися відвідати не менше 50-ти уроків, після чого рекомендувалося провести 8–10 пробних уроків, що значною мірою формувало практичні навички педагогічної роботи.

На наш погляд, заочне навчання стає однією з провідних форм навчання в повоєнні роки, тому що, по-перше, катастрофічно не вистачало кадрів у школах, особливо в західних областях України. У Львівській області на кінець 1944 р. працювало 3729 вчителів, за потреби 5658 [5, спр. 109, арк. 3]. Чекати спеціалістів, які готувалися на стаціонарі, було б не зовсім раціонально. По-друге, навчально-матеріальна база педагогічних вишів мала вкрай обмежені можливості (на дефектологічному факультеті Київського педагогічного інституту в 1944/45 навчальному році навчалось лише 56 студентів), у багатьох з них студенти денної форми навчання заняття відвідували в дві зміни, місць у гуртожитках не вистачало. По-третє, заочна форма навчання значною мірою поєднувала теорію і практику післядипломної освіти дефектологів.

Із метою удосконалення та стимуляції розвитку цієї форми післядипломної освіти державними органами влади надавалася організаційна допомога і навіть запроваджувалися деякі преференції. Для поліпшення керівництва цією роботою при управлінні вищої школи Наркомосвіти УРСР було організовано відділ заочного

навчання та науково-методичний кабінет. У штати обласних відділів народної освіти додатково введено посаду інспектора із заочного навчання вчителів. Учителі-заочники звільнялися від сплати за навчання, переїзд їх на сесію проводився за рахунок коштів, асигнованих на заочне навчання. Наркомосвіти УРСР дозволялося щорічно витратити до 1 % від загальної суми видатків на підвищення кваліфікації вчителів для преміювання кращих у постановці заочного навчання районних відділів народної освіти, шкіл, педагогічних та учительських інститутів, університетів, інститутів удосконалення вчителів, а також учителів-заочників за успіхи у навчанні [5, арк. 20–21].

Наркомосвіти республіки зобов'язувався забезпечувати через місцеві органи народної освіти облік та охоплення заочним навчанням тих учителів спеціальної школи, які не мали повної педагогічної освіти, організувати консультаційні пункти для вчителів-заочників із розрахунку 1 пункт на 500 осіб. Обслуговування консультаційних пунктів доручалося професорсько-педагогічному складу вишів, викладачам педшкіл. Із метою оптимізації теорії і практики заочного навчання керівникам педагогічних закладів рекомендувалося на заочних відділеннях усунути багатопредметність, подрібнення дисциплін і формальне копіювання навчальних планів стаціонарних навчальних закладів. Персональна відповідальність за стан заочного навчання вчителів покладалася на завідувачів обласних відділів народної освіти та на Народного Комісара освіти України [5, арк. 17–18].

Аналіз історико-педагогічних досліджень, архівних документів показує, що заочна форма навчання сприяла прискореній підготовці педагогічних кадрів. За обмежений термін, тобто до 1948 р. була повністю поновлена мережа заочних відділів при всіх існуючих педагогічних навчальних закладах республіки. В Україні функціонували заочні відділи при 20 педагогічних і 22 учительських інститутах та при 82 педагогічних училищах, на яких навчалося 62 827 учителів-заочників [5, спр. 432, арк. 3]. Для надання методичної допомоги було розгорнуто виготовлення навчальної та методичної літератури для заочників, видано 404 програми, методичні листи, лекції, конспекти лекцій. У 1945–1947 рр. випущено 13 тис. учителів, які отримали якісну післядипломну педагогічну освіту [5, спр. 295, арк. 13]. У той же час у заочній підготовці дефектологів існували певні об'єктивні та суб'єктивні проблеми. Гостра потреба в дефектологах не могла якісно задовольнитися у стислі строки, підготовка висококваліфікованого фахівця вимагала тривалого часу. Міністерство освіти України з одного боку вимагало наявності дефектологічної освіти для учителів і вихователів шкіл для сліпих, глухих та розумово відсталих дітей, а з іншого – не створювало для цього сприятливих умов. Оскільки на всю Україну заочне відділення існувало лише в м. Києві, тому педагоги спеціальних шкіл з інших областей перевагу віддавали педагогічним закладам поблизу місця їхньої роботи та проживання, які не могли дати спеціальної освіти і вирішення дефіциту кадрів-дефектологів компенсувалося у кращому випадку курсовою перепідготовкою.

Урядові документи тих часів свідчать, що були і вагомні недоліки в організації заочної форми навчання. Рада Міністрів УРСР у постанові від 7 серпня 1948 р. „Про стан заочного навчання вчителів початкових, семирічних і середніх шкіл УРСР” відмічала, що державна дисципліна в системі заочного навчання вчителів, облік учителів, які повинні навчатися, і тих, які навчаються, постановка навчальної роботи заочників у період між сесіями організована незадовільно. Це стало наслідком неповного виконання постанов Ради Народних Комісарів УРСР від 11 березня 1944 р. „Про заходи по зміцненню системи заочної педагогічної освіти”, Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У від 11 квітня 1946 р. „Про поліпшення заочного навчання вчителів початкових, семирічних і середніх шкіл УРСР” та постанови Ради Міністрів Союзу РСР від 29 квітня 1946 р. „Про заочну підготовку спеціалістів”. Незважаючи на

те, що в 1948 р. понад 10 тис. учителів шкіл не мали належної педагогічної освіти і не навчалися, плани прийому на заочні відділи не виконувалися [5, спр. 432, арк. 80]. Багато заочників відсіювалося через неуспішність. Академічна неуспішність їх пояснювалася не тільки недостатньою організацією навчального процесу, а й недостатньою увагою окремих відділів народної освіти організації заочного навчання вчителів шкіл своїх областей і районів. На сесії до педагогічних ВНЗ не з'являлося до 43 % заочників [5, спр. 424, арк. 11]. Причини ситуації, яка склалася, називаються такі: відсутність у молоді стійкого інтересу до професії вчителя (у 22 педагогічних інститутах не було конкурсів), нераціональне використання випускників (на керівні посади спецшкіл у багатьох випадках призначалися особи за ознакою партійної належності), навчально-матеріальна база не відповідала елементарним потребам, незабезпеченість слухачів підручниками та навчальними посібниками [5, спр. 2404, арк. 51].

Новою і важливою формою післядипломної освіти вчителів, у тому числі і спеціальних шкіл, у післявоєнний період стають курси очно-заочного навчання. Вони проводилися паралельно із заочним навчанням, але за участі обласних інститутів підвищення кваліфікації вчителів. Очно-заочники мали індивідуальні плани роботи і нарівні із заочниками педагогічних навчальних закладів звільнялися від вечірньої роботи. Щороку районні відділи народної освіти складали план виділення вчителів на курси очно-заочного навчання. Безпосереднє визначення вчителів на очно-заочне навчання проводилося за участю директорів шкіл, самих учителів. Для таких учителів на початку навчального року проводилися настановчі заняття, на яких вони ознайомлювалися із навчальними планами та програмами. Навчальний план курсів перепідготовки дефектологів включав загальнопедагогічну підготовку: педагогіку, історію педагогіки, українську мову, російську мову, арифметику, дитячу літературу, історію СРСР, шкільну гігієну; спеціальну підготовку, яка включала: сурдопедагогіку чи логопедію, анатомію вуха, горла, носа, постановку звуків, міміку і диктилологію, слухову роботу; методичну підготовку: методика мови (загальна), методика мови (спеціальна), методика арифметики, методика природознавства, методика географії, методика історії, методика малювання. Кожному слухачеві надавався список рекомендованої літератури, методичні рекомендації як працювати над підвищенням ідейно-політичного та фахового рівня. Практичну допомогу вчителі одержували на консультаційних пунктах або в опорних школах, де теж систематично проводилося консультування. З метою контролю за самостійною роботою вводилася обов'язкова здача практичних завдань: аналіз програм і підручників того класу, в якому працює вчитель; реферат з питань методики викладання; проведення відкритого уроку. Як на початку, так і протягом усього року в інституті удосконалення кваліфікації вчителів та при райпедкабінетах для курсистів організовувалися планові заняття, на яких читалися оглядові лекції, з найскладніших тем проводилися семінари. Навчально-матеріальні бази обласних інститутів перебували у досить скрутному стані (інколи вони складалися лише з 2–3 кабінетів), що ускладнювало нормальну організацію навчально-виховного процесу. Тому як бази для постійного зв'язку із очно-заочниками призначалися опорні школи. Це були кращі навчально-виховні заклади (початкові, семирічні, середні, спеціальні школи, школи-інтернати), укомплектовані кадрами з досвідом і вищою педагогічною освітою. Саме в них здійснювалася практична підготовка слухачів: раз на місяць їх збирали і опрацьовували із ними найскладніші розділи програми; періодично перевіряли виконання ними програм навчання; організовували практичні заняття (написання диктантів, переказів, розв'язування задач, обговорення конспектів уроків, педагогічних характеристик на учнів та ін.). До функцій опорних шкіл відносилися організація січневих залікових сесій, а влітку – заключних місячних курсів, які були заключним етапом очно-заочного

навчання, під час яких учителі ділилися досвідом практичної діяльності, звітували про отримані знання, вміння, демонстрували навички [2, с. 10].

Опорні школи обласних інститутів підвищення кваліфікації вчителів себе виправдали. По-перше, у кожній такій школі було створено актив консультантів у кількості 6–10 осіб, що по області становило значну силу, на яку постійно опиралися обласно та інститут удосконалення в роботі із педагогічними кадрами. По-друге, опорні школи допомагали забезпечувати постійний зв'язок зі слухачами, надавати їм завдання для самостійного опрацювання, забезпечувати контроль їхньої роботи. У деяких областях очно-заочне навчання вчителів 5–7 класів організовувалося на базі обласних інститутів.

Життя підтвердило, що вжиті заходи щодо упровадження такої форми післядипломної освіти як однорічне очно-заочне навчання вчителів позитивно вплинуло на якісний склад педагогічних кадрів республіки. У 1945 р. ці курси пройшли: вчителі 1–4 класів – 1371 особа (по областях: Сумська – 120, Сталінська – 148, Дніпропетровська – 487, Миколаївська – 101, Херсонська – 99, Одеська – 287, Волинська – 129); учителі 5–7 класів – 1508 осіб (Чернігівська – 145, Кам'янець-Подільська – 73, Сумська 197, Ворошиловоградська – 340, Дніпропетровська – 363, Миколаївська – 97, Херсонська – 147, Одеська – 146). У 1946 р. подібну форму навчання пройшли вчителі 1–4 класів у кількості 220 осіб із Сталінської області [5, спр. 168, арк.8]. На жаль, звітна інформація, яка міститься в архівних документах, не надає можливості відокремити із наведених підсумкових цифр кількості вчителів спеціальних шкіл, що проходили очно-заочну перепідготовку. Проте не викликає сумніву факт, що саме така форма навчання мала місце у Дніпропетровській, Сталінській, Сумській, Одеській областях, де мережа спеціальних шкіл була найчисельнішою і створювала умови для функціонування наведеної форми післядипломної освіти дефектологів. Зустрічалися і проблеми, що носили організаційний характер. Звіти обласних інститутів удосконалення вчителів інформують, що відсутність у вчителів необхідної літератури значно знижувала якість навчальної роботи, а в окремих випадках зводила її нанівець. Мали місце і випадки байдужого ставлення до очно-заочного навчання як дефектологів, так і керівників шкіл-інтернатів. Практичні роботи слухачі виконували на 40–60 %. Деякі учителі не з'являлися на планові заняття при опорних школах. Під час зимової сесії чимало очно-заочників показували незадовільні знання. Зустрічалися випадки, коли вчителів-предметників спеціальних шкіл включали до груп учителів масових шкіл, у результаті кількісні показники підвищення кваліфікації демонструвалися високі, а якісні залишалися на попередньому рівні [5, спр. 859, арк. 16]. В окремих областях визначення складу слухачів очно-заочних курсів затягувалося, у результаті чого вчителі приїжджали на заняття не підготовленими. Докурсів завдання виконували лише 60–80 % слухачів. Усе це у 1950-х рр. призвело до тенденції скорочення масштабів застосування очно-заочного підвищення кваліфікації як учителів масових шкіл, так і дефектологічних кадрів.

Необхідність заочної й очно-заочної форм післядипломної освіти дефектологів в Україні диктувалася чинниками: диференціація видів шкіл і типів спеціальної освіти; динаміка зростання кількості закладів для аномальних дітей; стаціонарна підготовка дефектологів не могла задовольнити потреби спеціальних шкіл; у спеціальних дитячих будинках, школах-інтернатах працювали вчителі, які мали педагогічну освіту, але були не обізнаними в тонкощах цієї справи, тому раціональний шлях їх перепідготовки полягав у заочному навчанні на дефектологічному факультеті. Чимало працівників спеціальних закладів потребувало підвищення кваліфікації, адже три роки окупаційного режиму негативно позначилися на професійному рівні всього вчительства України. Для того, щоб продовжувати навчально-виховний процес у

школах і в той же час піднімати фаховий рівень працівників, проводилися однорічні очно-заочні курси, під час яких основна увага концентрувалася на самостійному опрацюванні теоретичного матеріалу, а проблеми практичного спрямування обговорювалися та вирішувалися в навчальних аудиторіях опорних шкіл. Розглянуті форми післядипломної освіти були порівняно малозатратними і на етапі відбудови післявоєнного народного господарства відіграли позитивну роль у справі подальшого розвитку спеціальної школи України.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Історія олігофренопедагогіки / В. І. Бондар, В. В. Золотоверх. – К. : Знання, 2007. – 476 с.
2. Крисюк С. В. Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944–1995 рр.) / С. В. Крисюк. – Л., 1997. – 206 с.
3. Лескевич Н. А. Высшее педагогическое образование в Украинской ССР (1917–1941 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13. 00. 01 „Теорія та історія педагогіки” / Н. А. Лескевич – О., 1963. – 17 с.
4. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) / В. К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.
5. Центральний Державний архів вищих органів влади України. – Ф.166, оп. 15.
6. Хронологічне зібрання законів, постанов, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень Уряду Української РСР. – К.: Держ. вид-во політ. л-ри УРСР, 1963. – Т 2. – 752 с.
7. Ярмаченко М. Д. Історія сурдопедагогіки / М. Д. Ярмаченко. – К. : Вища шк., 1975. – 423 с.

It was considered extra-mural and full-time forms of postgraduate education of defectology staff in Ukraine since the years of war. The author came to the conclusion that these forms of education impacted on solving of staff's problem of social school in a positive way.

Key words: *extra-mural and full-time forms of education, postgraduate education, defectology staff.*

УДК 371:94(477)

Дмитрієв С. М.

ПЛУГАТАР ПРОСВІТНИЦЬКОЇ НИВИ

У статті аналізується просвітня діяльність О.Г. Барвінського, спрямована на встановлення рідномовної освіти серед українського народу.

Ключові слова: *просвіта народу, рідномовна освіта, виховання домашнє.*

В історії формування та розвитку національної освіти і педагогічної думки в Україні чільною є постать Олександра Григоровича Барвінського – педагога, громадсько-просвітницького діяча, першого керівника секретаріату освіти в уряді Західно-Української Народної Республіки, особистість сильна, твердої волі, характеру, безкомпромісна. Він боронив і утверджував окремішність української нації, ставив підвалини під будинок української школи. На думку педагога, школа повинна бути народною, а виховання в ній має бути національним. Провідним засобом виховання Олександр Григорович вважав навчання рідною мовою. Він був переконаний, що при вивченні рідної мови формується мовна свідомість, мовне почуття, естетичне сприймання і смаки, педагог доходить висновку, що вивчення рідної мови є найзагальнішим, найоб'ємнішим засобом формування молодецького

© Дмитрієв С. М., 2011